

Намістники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI в.в.

Місто Черкаси, з господарським замком при ньому, дякуючи географічним і політичним умовам, грало досить поважну роль в історії південної України за часів Литовсько-руської держави. З невеличкого вартового пункту, що з'явився ще в кінці XIII в., Черкаси в протязі XIV і XV в.в. стають значним господарським замком, під охороною якого збирається доволі численна людність. З XIV в. літописи й хроніки згадують про Черкаси, як про значне місто (Стрийковський, Кромер); його ж зустрічаємо у списку міст, що належали кн. Скиргайлові.¹⁾ Давня рукописна хроніка, якою користувався Шлецер, згадує про Черкаси разом з іншими подольськими містами: «А се города польськіе: Каменецъ, Браславъ, Соколецъ, Звенигородъ, Черкасы»²⁾. Року 1409 в Черкасах був уже староста «capitaneus czerkasiensis» якийся Rphael de Sluprow.³⁾ Року 1432 вел. князь Свидригайло замирився з Тевтопським орденом, і на мировому трактаті підписалися славетніщі особи та представники видатніщих литовських міст; серед інших подольських міст

1) Daniłowicz. Skarbiec dyplomat. т. I, стор. 331.

2) Narbutt. Dzieje Narodu Litewskiego. т. VII; додат. стор. 100.

3) Zródła dziejowe. т. XXII, стор. 110.

стоять і Черкаси (Czerkassi, Swenigrod)¹⁾. З початку 40-х років XV в. розпочинається жвава колонізація південної Київщини і сусідніх степів. В цей час Черкаси стають місцем, до якого тягне, в часи небезпеки, численна людність ріжних «уходів», «пасік» та «станів»; під охороною замкової залоги залюднюються не тільки сусідні степи, а навіть і далекі місця по степових річках, лісах та байраках. Починаючи від р. Тясмина аж до Таванського перевозу—на правому березі Дніпра, і від р. Сули до Кінських вод—на лівому, на всім оцім просторі виникає сила уходів та хуторів з тимчасовою або й більш-менш постійною людністю, яка оселяється тут і експлоатує ріжноманітні лісові «угіддя», річки, озера і т. и. Роль форпоста колонізації місто Черкаси грає в протязі всього часу існування київського уділу (1440—1471), а також і в перші роки після скасування його, коли ще політичні умови життя на Україні сприяли колонізаційному рухові на південь, у степи.

Тим часом, у Перекопській орді відбулися значні переміни: татари втратили політичну і релігійну самостійність, Кримське царство зробилося вассалом Турції, а ханом, «царем перекопським», став войовитий і енергичний Менгли-Гирей. З початку він мав замір заховати попередні приязні відносини з Литвою, але найближчі події показали, як щиро він бажав цього. Вже р. 1472, не дивлячись на офіційно існуючі мирні відносини між королем Казимиром і Менгли-Гиреем, татарські загани гуляли по Україні. З цього часу починаються безустанні хижі, криваві напади татарські на південну частину Литовської держави, які не тільки позбавили можливости вести далі колонізацію степів, але й сплюндрували попередню працю цілих поколінь. Серед такого лихоліття і невпинної кривавої боротьби з хижим ворогом, черкаський замок стає одною з найважливіших фортець на півдні держави: маючи численну залогу, справну артилерію і при звичаєну до війни людність, черкаський замок енергично бо-

---

¹⁾ Коцебу. А. Свидригайло, вел. князь Литовській. Прибавленіє, стр. 10.

реться з татарами; навіть в часи найбільших нападів, як напр. р. 1483, коли татари зруйнували Київ і всю київщину зробили пустелею, Черкаси з успіхом одбилися від ворогів і стали єдиним слице не зруйнованим містом напівдні держави. Значіння міцної фортеці і важного стратегічного пункту Черкаси заховали і в XVI в. Крім того непевність політичних відносин між Литвою й татарами в цей час, повсякчасні зміни війни і замирення—примували Литовську державу вести постійні дипломатичні зносини з татарами, безперестану приймати татарських послів і посилати своїх. Черкаський замок, як останнє литовське місто на півдні, по дорозі до Криму, натурально, стало пунктом, через який переходили дипломатичні агенти Литви й Криму, де вони обмінювалися листами і висловлювали свої доручення; іноді Черкаські старости й самі, з урядового наказу, приймали активну участь у дипломатичних зносинах, як агенти Литовської держави.

Географічні й політичні умови виливали і на внутрішнє життя Черкас. Життя серед невинної боротьби з татарами, під засторогою щоденної небезпеки, утворювало відважні, уперті, витривалі характери, сприяло відокремленню осібного класа людей, загартованих невинною боротьбою з ворогом — козаків. Цей численний вже в кінці XV в. клас весну, літо й осінь жив у степу, на своїх «уходах»—хуторах, на річках і озерах, або на шляхах та перевозах, ловив рибу, бив звіря усякого, не минав і своїх ворогів-татар, нападаючи на їх при слушному випадкові; іноді грабував і громив татарські, турецькі і московські торговельні каравани. На зіму козаки верталися до міста і приносили разом з великою многоцінною здобиччю вільний дух степів, протест усякого зневолення, — «сваволю і непослушність», як писали тоді.

Такі умови надвірнього і внутрішнього мійського життя надавали велике значіння Черкаському замкові і примували державу тримати тут відомих талановитих адміністраторів з певними, значно поширеними правами відносно місцевої людности і центральної влади. Дійсно, ми бачимо, що в протязі кінця XV і всього XVI в.в. посаду черкаського намістника-старости займають,

за деякими виемками, видатніщі особи того часу, талановиті вояковники, дипломати і адміністратори, як от князь Богдан Федорович Глинський, Кмита Александрович, кн. Василь Дашкевич, Андрій Немирович, Остафій Дашкевич, Василь Тишкевич і инш.

Не торкаючись зараз порядку місцевого управління, прав і обов'язків місцевого уряду і людности і їх взаємних відносин, в'яснимо, на підставі історичних документів, хронологичний порядок намісників і старост, які заправляли черкаським замком в протязі кінця XV і першої половини XVI в. (до Люблінської унії — 1569 р.).

Першим намісником Черкаським, про якого згадують історичні документи (крім міфічного Rphael de Sluprow), був Свиридов, намісник удільного князя київського Семена Олельковича¹⁾. Після скасування Київського уділу Черкаси увійшли разом з усією київщиною в склад Литовської держави; з цього вже року (1470) урядники по всім містам київщини настановляються великим князем Литовським. Хто був першим намісником великого князя Литовського в Черкасах, не можна сказати, бо в документах того часу немає жадної звістки про це. Перші відомости про Черкаських намісників маємо з 90-х р.р. XV віку. Але вже і в 80-х р.р., сливе в кінці цього десятиліття, документи часто згадують про Черкаси та про черкаських людей, які в ті часи нападали на татарські та московські каравани під приводом своїх «старших», «воеводок» то-що і грабували купців. Року 1489 люди «пана Юрія Пацевича» (Київського воеводи), як називає документ мешканців Київщини; під приводом Богдана, Голубця і Васька Жили, пограбували московських послів і купців²⁾.

1) Акты Зап. Россіи. т. II, № 199. Докладная записка королю о границахъ Литовск. вел. княжества съ Крымскою ордою и Волошскою землею 1540 г.

2) Сборникъ Импер. Русск. Историч. О-ва. т. XXXV, стр. 23. Каманивъ И. «Къ вопросу о козачествѣ до Богдана Хмельницкаго. Кіевъ, 1894 г. стр. 4—5.

Оцей Богдан згадується і потім (1494 р.) кілька разів, як ватажок черкасців, «Черкаський воеводка», черкаського городка *князь Богдан* 1). І. Каманін, на підставі таких звісток про «князя Богдана», а також пізніших звісток про князів Івана та Василя Дашковичів, збудував свою гіпотезу про давній устрій козацтва, про козацькі «общини» з «князьями» на чолі 2). Хибність цієї гіпотези відносно вищезгаданих «князів козацьких» можна показати на підставі повних документальних даних. Князь Богдан, черкаський воеводка, був не хто инший, як князь Богдан Федорович Глинський, більш відомий, яко намістник путивльський. В кінці 80-х р.р. XV в. князь Богдан Глинський мешкав у Черкасах, як видно з такого запису у книзі «данин» кор. Казимира під 1488 р.: «Пушкару Черкаському Улириху Циморману 7 локот сукна штучного; там жо князю Богдану Федоровичу 10 коп. грошей з листа в Київъ» 3). В Черкасах мешкали «слуги і люди» князя Богдана, навіть і тоді, коли він сам був уже намістником у Путивлі 4). Князь Богдан мешкав у Черкасах не як простий пан-землянин, а як намістник черкаський, цеб то справді «воевода» Черкаського замку: про судову діяльність його, яко намістника, згадує пізніший документ р. 1507. «Били нам чолом, говориться в Сигизмунда від 1507 р., мешчане Черкаскии на имя Семень, а Игнатъ, а Иванъ Взорочъевы дети и клали передъ нами *листъ судовый* князя Богданов Федоровича, въ которомъ жо листе виписано, штожь есачники черкаскии приискивали ихъ къ себе есакъ тягнути. А и они люди прыхожые. И въ томъ ихъ князь Богданъ правихъ нашодши, и велель имъ посполу зъ мешчаны черкаскими служити» 5).

1) Сборн. И. Р. И. О. т. XLI, стор. 195—196.

2) И. Каманинъ. Къ вопросу о козачествѣ..., стор. 11—13.

3) Варш. копія Метрики Литовської. Книга № 4, стор. 58.

4) Акты Зап. Россіи. I № 130.

5) Акты Лит.-Русск. государства, изд. Довнаръ-Запольскимъ. Вып. I № 99. Порів. також Журн. М. Н. П. 1895 р. VII Рецензія М. Любавського на статтю И. Каманина, стор. 226—227.

Таким робом, напади черкасців на татар і московських купців та послів в кінці XV в. під приводом кн. Богдана, яко намістника черкаського, а не «князя-голови козацької громади (община)», мають зовсім не те значіння, яке надає ім д. Каманін. Не відомо, коли саме кн. Богдана було настановлено черкаським намістником; був же він намістником до кінця 1493 р., коли, після нападу на московського боярина Івана Суботу,шовав у руки Менгли-Гиреевого сина Ахмета ¹⁾. Визволившись з неволі, Глинський на початку 1494 р. одержав намісництво у Путивлі, а на його місце у Черкаси перейшов з Путивля пан Кмита Александрович ²⁾.

Кмита Александрович був намістником черкаським до кінця XV в., бо вже під 1500 р. документи називають намістником у Черкасах князя Івана Дашковича ³⁾. Це — другий князь, якого д. Каманін залічив у козацькі отамани, мотивуючи тим, що фамилія Дашковичів не мала княжеського титулу. Дійсно, фамилія знаменитого старости черкаського і канівського Остафія Дашковича не мала цього титулу, але князь Іван Дашкович, як і брат його кн. Василь Дашкович, не походили з роду Остафія Дашковича: документи часто-густо називають кн. Івана і кн. Василя Дашковичів—князями Глинськими ⁴⁾. Року 1501 князь Іван Дашкович перебував, певно з якимся дорученням, у заволжського хана Шах-Ахмата; там він і помер; у грудні 1501 р. Шах-Ахмат писав до кор. Олександра: «Штожь князь Іван Черкаський умираючи вамъ конь отказалъ, а я на васъ брата своего надбючыся, тотъ есьмы конь взялъ» ⁵⁾.

1) Сборн. И. Р. И. О. т. XLI, стор. 195—196.

2) Бершадський. Документи и регистры. т. I, стр. 51.

3) Сборн. И. Р. И. О. т. XLI стор. 330, № 68.

4) Привилей кн. Ивану Дашковичу на имѣньцо Гостомль въ кievскомъ пов. 17 авг. 1497 р. Вирокъ Сенку Володкевичу зъ княземъ Иваномъ Дашковичемъ Глинскимъ о имѣньи Гостомлѣ. 24 іюля 1497 р.—Варш. копія Метр. Литовської, кн. 5, стор. 73 і 94. Князь Василь Дашкович Глинський—Варш. копія М. М., кн. 8, стор. 387.

5) Метр. Лит. кн. 192 л. 429. Pułaski K. Stosunki-Mendli-Girejem, стор. 264.

Едвар Руліковський у Географичному словарі Польського Королівства, посилаючися на Гурницького (Górnicki. Dworzanińie t. II, st. 352), пише, що після смерти кн. Івана Дашковича намісником черкаським був «славетний» Михайло Халецький ¹⁾. Але навряд чи так воно було; правда, в документах того часу імя Халецького зустрічається дуже часто, надто в дипломатичному листуванні Литви з татарами, але тільки як постійного [посла литовського, який завше був у дорозі з ріжними дипломатичними дорученнями і через це вже не міг займати такої відповідальної посади, як черкаське намісництво ²⁾. Далекіше правдивіше буде припустити, що після кн. Івана Дашковича намісником у Черкасах став Семен Полозович, київський ключник ³⁾, про якого згадується у документі 1503 р. ⁴⁾ і в пізнішому акті «увязанья» Щасного Черцяка у маетки кн. Полубенського р. 1533 ⁵⁾.

Десь у кінці 1503 р., або з початку 1504, Семена Полозовича змінив кн. Василь Дашкович Глинський. На початку 1504 р. черкаські і канівські козаки, бажаючи помстити татарам за торішній напад, наскочили біля перевозу на татарських і кафінських купців, «розогнали и скарбы и товары ихъ побрали». Одержавши звістку про це, кор. Олександр приказує київському воеводі кн. Дмитру Путятичу і черкаському намісникові знайти і покарати винних ⁶⁾. Кн. Василь Дашкович був намісником у Черкасах і в 1507 р., як свідчить лист кор. Сигизмунда до нього про черкаську корчму і прибуток з неї ⁷⁾. Таким робом зовсім

1) Słownik geograf. Królestwa Polskiego. т. I, стор. 804.

2) К. Pułaski. Stosunki... стор. 242, 250, 258, 260 і инш.

3) Акты Лит.-русск. госуд. Довнаръ-Запольскаго, стор. 59, 69, 72, 80 і 90.

4) Архивъ Юго-Зап. Россіи. ч. III, т. I, № 1. Акты Лит. Метр., изд. Леонтовичемъ т. II, № 641.

5) Варш. копія Метр. Литовської. кн. 24, стор. 739—740.

6) К. Pułaski. Stosunki... стор. 270—271, 273—274.

7) Акты Южн. и Зап. Россіи. т. II, прил. № 123. М. Любавскій. Областное дѣленіе и управление Л.-рус. госуд., стор. 242.

безпідставно Е. Руліковський, а за ним і проф. Владимирський-Буданов признають, що з 1503 р. після Семена Полозовича черкаським намістником був пан Остафій Дашкович ¹⁾). Не був Остафій Дашкович старостою черкаським і в 1508 р., як пише проф. В. Антонович ²⁾). Взагалі особа Остафія Дашковича, цього видатнішого місцевого діяча початку XVI в., мало вияснена в історії. Навіть нічого певного не відомо про його походження. Проф. Антонович, наприклад, називає Дашковича «збіглим міщанином з Овруча» ³⁾, а М. Любавський признає, що Дашкович походить з роду Дашка Губачевича. маршалка вел. кн. Свидригайла ⁴⁾. Першу гадку (проф. Антоновича) треба одкинути, як запевне хибну: перші ж історичні відомости про Дашковича малюють його, як відомого родовитого урядника Литовського: з одного документа 1536 р. про поділ спадщини після смерти Остафія Дашковича бачимо, що Дашкович, крім вислужених маєтків у Київських повіті та в Путивлі, мав ще й «отчизні і материзні маєтки—Жебровичі, Волевщину, селище Луку на Роставиці і два селища «Носов» на Камениці у Київщині ⁵⁾). Вже 1501 р. Остафій Дашкович був намістником Кричевським, а це, здається, перша звістка про Дашковича ⁶⁾. Року 1503 вел. кн. Московський скаржився кор. Олександрові на Дашковича за те, що він «вступається в волость Прикладни и в деревни Прикладненскіє» ⁷⁾. Тогож таки року Ост. Дашкович покинув Кричев і перейшов до Московського вел. кн. Через що він так зробив,—не відомо; сам же Дашкович так говорить про свою зраду: «Я, дей, зъѣзчал с

1) Słown. geogr. т. I стр. 805. Вл. Будановъ. Населеніе Юго-Западной Россіи II. стор. 92.

2) Монографіи 1, стор. 243.

3) Арх. Юго-Зап. Россіи. т. III. Акты о козакахъ, стр. LXXIV.

4) Любавскій М. Литовско-русскій сеймъ. М. 1901, стр. 156.

5) Акты Южн. и Зап. Россіи. II, Прилож. № 117.

6) Собр. соч. М. А. Максимовича. К. 1876. т. I, стр. 291. К. Pułaski. Szkice i poszukiw. Kraków 1887, стор. 240.

7) Тамъ же, стор. 291. Акты Зап. Россіи, т. I, стор. 322.

Крычева къ Москвѣ, никоторое шкоды замку и панству его млсти не вчинивши, нижли мя обмовили были мои неприятели зачне ку его милости; а мене тыи слухи зашли, ижъ бы мя его млсть мел безвинне поимати и шыєю карати; и я, боячися того, подавши замокъ со всимъ дворянину гсдръскому пану Петру Епимаховичу и объявившися всимъ людемъ, поехалъ»¹⁾. Можливо, що в дійсности були ще й інші причини того, що Дашкович зрадив королеві, бо р. 1504 кор. Олександр через посла свого Матвія Кунцевича вимагав від вел. князя Московського, щоб той вернув йому «здрайцю» Остафія Дашковича, який «будучи на замку у Кричеви, велики шкоды украиннымъ литовськимъ починивъ, много статков побравъ і з иншими дворянами, котрі там мешкали, утік». Про те вел. князь одмовився вернути Дашковича, бо Остафій Дашкович був у короля «важним чоловіком і воеводою по богатых містах на Україні і великі города держав, а тепер, не зробивши нікому нічого злого, до нас приѣхав служити і есть наш слуга»²⁾. Вернувся з Москви Остафій Дашкович добровольно р. 1505 прямо на Берестейський сейм, де кор. Олександр простив йому зраду і повернув усі маєтки, що був конфіскував і віддав князю Тимофію Капусті³⁾. Можливо припустити, що Дашкович тоді ж таки (1505 р.) одержав намісництво у Каніві (а не в Черкасах). Після смерти кор. Олександра (1506 р.), коли случилось на Україні повстання кн. Михайла Глинського, Остафій Дашкович знов піднявся проти короля. Дашкович пристав до Глинського і приймав діяльну участь у повстанні; колиж прийшлося до скруту і треба було або тікати до Москви або принести повинну королеві, Дашкович, не довго думаючи, повернув додому: «Людей його (Мих. Глин-

1) И. Малиновскій. Сборникъ матеріаловъ, относ. къ исторіи Пановъ-Рады стр. 299—300. «Вырокъ князю Тимофею Ив. Капусте з дворенином государским Остафіемъ Дашковичомъ. 1511 р. іюль.

2) Сборникъ И. Р. И. О. т. XXXV, стор. 467—468; цитовано у Pułaskiego, стор. 242—243.

3) «Вирок з кн. Капустою» 1511 р. у Малиновського, стор. 300.

ського) в тот же час многих збито, а остаток їх з Остафієм Дашковичом вси к нам прибегли», писав король до Менгли-Гирея¹⁾. Вернувшись до Литви, Дашкович одержує Канівське староство; там його зустрічаємо в 1510 р.²⁾

Хто, під час повстання Глинського займав посаду намістника Черкаського, не маємо звісток; можливо, що під час цього заколоту в Черкасах зовсім не було намістника, бо князь Василь Дашкович Глинський вже через родинні зв'язки з кн. Михайлом, певне, брав участь у повстанні. Бракує також звісток і про часи зараз після повстання (1509—1510 р.р.); аж під 1511 р. маємо звістку зразу про двох намістників Черкаських: кн. Тимофія Івановича Капусту (февраль 1511 р.³⁾ і пана Андрія Якубовича Немировича (юль 1511 р.⁴⁾. Позаякже про останнього, яко старосту Черкаського, згадують документи і 1512 р.⁵⁾, а про кн. Капусту не маємо звісток, пізніших початку 1511 р., то, очевидно, що кн. Капуста був старостою Черкаським до половини 1511 р., може ще з 1508 р. З цього ж часу місцеві урядники королівські почали в документах називатися старостами Черкаськими⁶⁾. Пан Андрій Немирович старостував у Черкасах до 1514 р., коли одержав Київське воеводство⁷⁾. Цього ж таки року Черкаським старостою стає уперше Остафій Дашкович, який до цього був старостою Канівським. Таким робом два сусідніх замка Канів і Черкаси були злучені на довго під управлінням одного Черкаського і Канівського старости, який звичайно жив у Черкасах. Остафій Дашкович держав Черкаси і Канів до самої смерти

1) К. Pułaski. Stosunki z Mendli-Girejem, № 104, стор. 341.

2) Там же № 115, стор. 368.

3) Варш. копія Метр. Литовської. Кн. Запис. VIII, лист. 704.

4) К. Pułaski Stosunki... стор. 382, № 122.

5) Там же № 133, стор. 399.

6) Напр. пан Андрій Немирович в документах називається і намістником і старостою Черкаським. Також і кн. Капуста, який ще зветься і державцею.

7) К. Pułaski Stosunki... стор. 430—431, № 151.

(1535 р. ¹). Після смерти Дашковича староства Черкаське і Канівське одержує пан Василь Тишкевич, але він не довго старостував; у феєралі 1536 р. кор. Сигизмунд розбирав скаргу черкаських міщан на «повини і великі податки», що наклав на них Остафій Дашкович і вимагав новий староста ²). Але черкаські не задовольнились, видно, ви́роком короля, бо того ж таки 1536 р. повстали разом з канівцями проти свого старости, причому становище Тишкевича було настільки небезпешне, що до Черкас «на ретунок» було послано з Київа служебників ³). Можливо, що після цього «бунту» Василь Тишкевич покинув староство; року 1537 пан Ян Петрович Пенько, який під час бунту був з дорученням у Черкасах і якого обвинувачували в тому, що він підводив черкасців до бунту, виправдився перед королем ⁴), і, певне, через недовгий час одержав черкаське староство. Але й йому не довелося довго старостувати через непорозуміння з черкасцями і канівцями. Року 1539 Київський воевода пан Андрій Якубович Немирович виїздив до Черкас «справедливість чинити» міщанам з старостою Яном Пеньком «о кривди и втиски ихъ, которіе они одъ старосты своего мають» ⁵). Розібравши скаргу міщан, Немирович 23 авґ. 1539 р. видав міщанам Уставну грамоту, у якій визначив всі «повинности и дани» старості і урядові. Не дивлячись на це, урядові довелося скоро передати староство у другі руки: 10 іюня 1540 р. король видав князю Андрію Глібовичу Пронському лист на «держанье замка Черкас» ⁶); тодіж канівське староство було дано Никифору Бабоеду ⁷).

1) Акты Южн. и Зап. Россіи. т. II, Прилож. № 117.

2) Варш. копія Метр. Лит. книга 28, л.л. 77—79.

3) Варш. копія Метр. Лит. кн. 43, л.л. 369—371. Див. «Україна» кн. 1 «Бунтъ черкасцевъ и каневцевъ въ 1536 г.».

4) Архивъ Юго-Зап. Россіи. Часть III, т. 1 № III.

5) Варш. копія Метр. Лит. кн. 29, стор. 142—143. Акты Зап. Россіи II № 195.

6) Акты Южн. и Зап. Россіи. т. II. Прилож. № 120.

7) Метр. Лит. кн. записей XL, листъ 57.

З перших же років старостування кн. Пронського знов піднімаються давні суперечки черкаських міщан з приводу усяких «новин» і утисків нового старости; дійшло, навіть, до того, що черкаські почали втікати «з жонами і з дітьми» до Каніва. Року 1541 міщане послали до короля депутацію скаржитись на кн. Пронського, і король дав старості листа, в якому приказував йому триматися Уставної Грамоти Київського воеводи Андрія Немировича¹⁾. Ще раз р. 1544 король на Берестейському сеймі розбірав скаргу міщан черкаських на старосту кн. Пронського і видав нову Уставну грамоту (14 авг. 1544 р²⁾). Того ж року кн. Андрій Пронський покинув Черкаське староство; 29 сент. 1544 р. старостою черкаським і канівським був уже пан Оникій Горноста́й, державци Любошанський³⁾. Але не пройшло й двох років, як черкаські бояре, слуги й міщане примушені були скаржитися королеві на пана Оникія Горноста́я за те, що він не виконує попередніх уставних грамот та королівських листів; вислухавши скаргу, король послав старості листа, «абы въ бояръ, слугъ и мѣщанъ черкаскихъ надъ уставу ихъ ничего большъ не вытегалъ»⁴⁾. Напевне, суперечки з черкасцями примушили Оникія Горноста́я р. 1547 «добровольно» покинути Черкаси: 6 сент. 1547 р. король прийняв од Горноста́я Черкаси і Канів і дав йому у «держанье» Гомельський замок, де старостував пан Ян Хрцонович⁵⁾. Таким робом, починаючи від смерти Остафія Дашковича—чотирі старости: Василь Тишкевич, Ян Пенько, кн. Андрій Пронський і

1) Варш. копія Метр. Лит. кн. 61, л. 155 і др.

2) Тамъ же кн. 61, ст. 166. Архивъ Юго-Зап. Россіи, ч. VII, т. 2. № 17.

3) Акты Западн. Россіи II, № 233.

4) Варш. копія Метр. Лит. кн. 61, стр. 155—166. Максимейко. Сеймы Лит.-русск. государства. Харьковъ 1902 г. Прилож. № 106. Архивъ Юго-Зап. Россіи, ч. VIII, т. 2 № XVII; в архиві текст надруковано з великими помилками.

5) Варш. копія Метр. Лит., кн. 62, стор. 313.

Оникій Горноста́й—один за другим кидали Черкаське староство через непорозуміння з місцевим населенням.

Хто старостував у Черкасах після Оникія Горноста́я, немає певних документальних відомостей. Руліковський у *Słownyk'у geograf.* пише, що після кн. Андрія Пронського черкаським старостою був Іосиф Михайлович Халецький, після нього Василь Петрович Загоровський і в 1551 р. кн. Дмитро Сангушко¹⁾. Виправляючи помилку Руліковського, який поминув Оникія Горноста́я, проф. Владимирський-Буданов перелічує ось яких старостів: кн. Андрій Пронський, Оникій Горноста́й, Іос. Мих. Халецький, Василь Петрович Загоровський, кн. Дмитро Сангушко і нарешті, пан Ян Хрисонович (1552 р.²⁾). Документи, які ми маємо, говорять проти порядку старостів, прийнятого Руліковським і Будановим. Перш всього, Іосиф Михайлович Халецький згадується, як староста Черкаський тільки під 1559 р.³⁾ З другого боку, кн. Дмитро Сангушко не міг бути старостою черкаським в 1551—1552 р.р., бо в Черкасах під той час, таї раніше (1550 р.), як свідчать документи, старостував пан Ян Хрщонович⁴⁾. Лишається Василь Петрович Загоровський, який міг бути старостою в Черкасах од 1547 р. до 1550, але про це ми не маємо документальних даних. Певніше припустити, що після Оникія Горноста́я, який з Черкас перейшов до Гомеля, в Черкасах старостував бувший державця гомельський, пан Ян Хрщонович: в практиці внутрішнього управління Литовської держави часто траплялися випадки, коли уряд посилав державців і старостів одного на місце другого (напр. пан Кмита Олександрович з Путивля перейшов у Черкаси, а на місто нього з Черкас переведено кн. Богдана Глинського). В такому разі, пан Яр Хрщонович ста-

1) *Słownik geograf. Król. Polska.* т. I, стор. 803—808.

2) Владимирський-Будановъ, проф. Населеніе Юго-Зап. Россіи въ Архивѣ Юго-Зап. Россіи. ч. VII, т. 2, стр. 92.

3) Акты Южн. и Зап. Россіи II. Приложен. № 134.

4) Варш. копія Метр. Лит. кн. 66, стор. 117 — 118; кн. 53, стор. 180—193.

ростував у Черкасах з 1547 до 1552 року; під час люстрації черкаського замку — 1552 р., він ще був старостою. Після Яна Хрщоновича черкаським старостою став кн. Дмитро Сангушко. Але вже р. 1553 він «criminaliter», без відомости короля, покинув Черкаси, погнавшись за княжною Галиною Острожською¹⁾. Кому було передано після цього Черкаське староство, не відомо: в цей час на Україні з'явився відомий «казак Байда», князь Дмитро Вишневецький, який хоч і не одержав староства від короля, про те силоміць захопив Черкаси в 1558 р.²⁾ Під 1559 р., як уже сказано було, старостою був Іосиф Михайлович Халецький³⁾. Нарешті, з 1560 р. черкаським старостою стає кн. Михайло Вишневецький, який старостував і після Люблинської унії (до 1581 року⁴⁾).

Таким робом хронологичний порядок черкаських намістників і старостів, починаючи від другої половини XV в. і кінчаючи Люблинською унією і далі, був такий: *Свиридов*, намістник київського князя Семена Омельковича (друга полов. XV в.).

(1488)— 1493 *князь Богдан Федорович Глинський.*

1494 — 1500 *Кмита Олександрович.*

1500 — 1501 *князь Іван Дашкович.*

1501 — 1503 *Семен (Сенко) Полозович.*

1504 — 1507 *князь Василь Дашкович.*

(1508)— 1511 *князь Тимофій Іванович Капуста.*

1511 — 1514 *Андрій Якубович Немирович.*

1514 — 1535 *Остафій Дашкович.*

1536 — (1537) *Василь Тишкевич.*

(1537)— 1540 *Ян Пенько.*

1540 — 1544 *князь Андрій Глібович Пронський.*

1) Zródła dziejowe, t. XXII, стор. 59.

2) И. Каманинъ. Къ вопросу о казачествѣ..., стор. 18.

3) Акты Южн. и Зап. Россіи. Прилож. № 134.

4) Тамъ же № 137, 138, 139, 140.

- 1544 — 1547 *Онукій Горностай.*
(1547)—1552 *Ян Хрцонович.*
1553 *князь Дмитро Сангушко.*
(1558)—1560 *Іосиф Михайлович Халецький.*
1560 — 1581 *князь Михайло Вишневецький.*

Андрій Яковлев.